

УДК 087:93 (94:027.1(477.54) «17»

Л. Ю. Посохова

КНИГИ З ІСТОРІЇ В ОСОБИСТІЙ БІБЛІОТЕЦІ ХАРКІВСЬКОГО ІНТЕЛЕКТУАЛА ХVІІІ ст.

На підставі знайдених автором статті реєстрів реконструюється «історичний відділ» особистої бібліотеки ректора Харківського колегіуму Лаврентія Коредта. Робиться висновок, що він уособлював тип викладачів-професіоналів, які більшу частину зрілого життя присвятили викладанню та ретельно дбали про фахове самовдосконалення, оприявлене інтересом до нагромадження власних книгзбірень. Склад бібліотеки переконує, що в 1760–1770-ті роки в православних колегіумах України впритул підійшли до усвідомлення того, що історія та географія є окремими навчальними дисциплінами.

Ключові слова: православні колегіуми, особисті бібліотеки, викладання історії.

Добре відомо, що особисті книжкові зібрання слугують важливим джерелом для вивчення смаків, уподобань, спрямованості наукових пошуків інтелектуалів різних часів. Історики виявляли та досліджували книгзбірні різних осіб ХVІІІ ст., втім, передовсім ті, які належали видатним політичним та церковним діячам. Розмірковуючи про склад цих бібліотек, виникає питання про те, а якими ж були зацікавлення «пересічних» інтелектуалів, що жили в той самий час в полкових містах (губернських центрах), стояли на чолі невеликих монастирів. У цій розвідці мова піде про бібліотеку одного з таких людей – ректора Харківського колегіуму Лаврентія Кордета (1720–1781), значну частину якої складала книги з історії.

Збирання книжок у ХVІІ–ХVІІІ ст. являло собою своєрідний «маркер» приналежності до спільноти професорів Києво-Могилянської академії та православних колегіумів, а також вищого духовенства [16, с. 186–188]. За приклад можна згадати знану

бібліотеку Стефана Яворського [24], передану до Харківського колегіуму незадовго перед тим, як тут почав викладати Лаврентій Кордет. Показна бібліотека, що нараховувала понад 200 книг і брошур, належала харківському ректорові Платону Малиновському (згодом він стане московським архієпископом) [31, стб. 611–620]. В описі книгозбірні чернігівського єпископа Кирила Ляшевецького значилося 380 позицій [30, стб. 697–711]; архимандрит Йоакимф Карпинський, харківський префект, мав у своєму зібранні 191 книжку [2, с. 285–291]. Чималі бібліотеки були й у деяких представників козацької старшини – приміром, Якова Марковича [23, с. 210].

Скупі відомості про Лаврентія Кордета, представлені у довідниках [19, с. 19–20; 53, с. 283], мало можуть допомогти для з'ясування інтересів ректора. Проте авторці цих рядків удалося розшукати декілька джерел, які допомагають реконструювати коло його читання та інтелектуальні уподобання. Важливо нагадати, що Кордет викладав у Харківському колегіумі впродовж 1750–1770-х рр., в період суттєвих змін моделі православного колегіуму, коли посилилися внутрішні протиріччя між її формою та змістом, а водночас окреслилися розбіжності між колегіумами й новими навчальними інституціями Російської імперії [про модель православного колегіуму див.: 33]. Джерелами реконструкції книгозбірні Лаврентія Кордета слугуватимуть два «реєстри» книг та особистих речей, що були складені, відповідно, 1776 р. та по смерті ректора [9; 42] (обидва документи знайдено авторкою цієї статті). Другий документ за складом несуттєво відрізняється від першого, проте він складений набагато ретельніше. Оскільки «нових» книг у другому переліку небагато, обидва реєстри можна розглядати як унікальні джерела, які зафіксували «моментальний зріз» книгозбірні Кордета.

Декілька слів про життєвий шлях Лаврентія Кордета (світське ім'я невідоме). Він походив із козацької родини Слобідської України, навчався в Києво-Могилянській академії. Прямо зі студентської лави Кордета направили до Харківського колегіуму викладати поетику й риторику, і тут він прийняв чернечий постриг. Така практика була розповсюдженою, принаймні 72 % учителів починали учительську кар'єру відразу по завершенні навчання [33, с. 382 (таблиці 6, 7)]. Часто твердять, ніби викладачі колегіумів мали обов'язково приймати духовний сан священника або ченця [28, с. 99].

Насправді ж біографії свідчать про інше: кількість учителів-монахів, яка у початковий період існування колегіумів дійсно сягала 100 %, упродовж другої половини XVIII ст. поступово зменшилася з 41 до 22 % від загального числа, кількість білого духовенства зростає з 22 до 25 %, а кількість світських осіб збільшилася з 36 до 53 %. Схожі тенденції спостерігаємо й у Києво-Могилянській академії [15, с. 698, 701; 43, с. 65–66].

У 1760 р. Лаврентій Кордет був поставлений ігуменом Озерянської Богородицької пустині, яка належала до володінь Харківського колегіуму, водночас він продовжував викладати курс філософії й виконував обов'язки префекта. Проте 1765 р., отримавши сан настоятеля Білгородського Миколаївського монастиря (з 1767 р. був переведений до Святогірського Успенського), він залишив колегіум. Такі призначення були вельми розповсюдженими у кар'єрах викладачів: 19 % з-поміж них стали настоятелями монастирів в українських єпархіях, 13 % – у великоросійських [33, с. 384–385 (таблиці 11, 12)]. Проте за декілька років у долі Кордета сталася нетипова зміна, принаймні, іншого такого прикладу мені знайти не вдалося. Мова про те, що 1770 р. Синод задовольнив клопотання білгородського єпископа Самуїла Миславського про повернення Лаврентія Кордета до Харківського колегіуму, призначення його ректором та архимандритом Харківського Покровського Училищного монастиря. На ректорській посаді він перебував до жовтня 1775 р., після чого був переведений настоятелем Курського Знаменського монастиря, де й завершив свій життєвий шлях у 1781 році. У клопотанні про повернення Кордета Самуїл Миславський писав, що після вивчення кандидатур на ректорство він зрозумів, що «...заступать это место из всех его епархии учительных настоятелей никто лучше и справедливее не может, Лаврентий же достоин того звания и по летам, и по честному своему состоянию, а паче по отличным своим дарованиям и способности к обучению богословия и к сказыванию проповедей с пользою и удовольствием слышащих» [19, с. 19]. Своєю чергою, Григорій Сковорода у листі до Йова Базилевича, характеризуючи Лаврентія Кордета, зауважив: «О філософских его суптильностях, даже до четвертого неба проникающих, нѣтъ чего уже и говорить» [44, с. 391]. Відомо, що Сковорода й Кордет приятелювали все життя, а стежки мандрівок філософа Слобожанщиною не випадково й неодноразово вели до

тих місць, де перебував о. Лаврентій. Зі сказаного випливає, що Лаврентій Кордет вирізнявся своїми талантами та чеснотами і серед колег-викладачів, і серед решти монстирських настоятелів, де було чимало колишніх професорів.

Ознайомлення з бібліотекою ректора дозволяє побачити спрямованість інтересів Лаврентія Кордета. Книгозбірня за обсягом не поступалася згаданим бібліотекам: в обох реєстрах описано, відповідно, 215 та 243 книжки. Окрім цілеспрямованого інтересу до книжок, це зібрання засвідчує відповідний соціальний статус та наявність чималих матеріальних ресурсів власника, а крім того, воно «проговорюється» про його інтелектуальні уподобання та пріоритети, які тою чи іншою мірою впливали на репертуар бібліотеки. Із реєстру бачимо, що провідне значення в житті власника мало учителювання, адже Лаврентій Кордет підбирав навчальну літературу з тих дисциплін, які викладав. Як і в решті тогочасних книгозбірень, бачимо в ній твори античних класиків, утім нечисленні, причому до «типового» набору (Овідій, Цицерон) додано твори, які не часто зустрінеш у бібліотеках XVIII ст., наприклад, російський переклад Лукіанових «Разговор между мертвыми».

Порівнюючи книгозбірню Лаврентія Кордета з бібліотеками його сучасників, приміром згаданого чернігівського єпископа Кирила Ляшевецького, можна констатувати, що характерною рисою професорських зацікавлень був енциклопедизм, суголосний інтелектуальній моді XVIII ст. У Кордета це: медичні довідники з описом хвороб та засобів їх запобігання, у тому числі про лікувальне зілля; праці з астрології та економіки; окремі статті з енциклопедії Дідро–д'Аламбера, тощо.

Водночас «ядром» цього зібрання були книги, що вказують на захоплення власника історією та географією, адже вони становлять більше половини зібрання Лаврентія Кордета. Більшість з книг історико-географічного змісту – це твори, що їх використовували для навчальних потреб. Щодо популярних тогочасних посібників із географії, то Кордету належали такі: «Всеобщая география» Бернарда Варенія [4] – перший систематичний курс географії, який вважають за один із найкращих творів того часу [21, с. 289–290]; праця Бюшінґа, на яку спиралися викладачі Московського університету [13, с. 7]; «Земноводнаго круга краткое описание» Йогана Гюбнера, що лише за життя автора була перевидана 36 разів та перекладена

всіма європейськими мовами (до речі, у ній був розділ «Про землю козаків») [20, с. 342–343]; кілька географічних атласів, наприклад Вінсгейма [7], та ін. Разом із тим, «географічні інтереси» Кордета не обмежувалися посібниками, на що вказує присутність у його книгозбірні спеціальних праць («Топография Оренбургская», «Описание Константинополя», описи Китайського і Каспійського морів), а також популярних у XVIII ст. книжок «путівникового» жанру (наприклад, «Дорожная география» Жан-Жака Експіі).

На особливу увагу заслуговують книжки історичного змісту. У бібліотеці Кордета, як і у випадку з географією, вони представлені книжками навчального характеру, що відіграли неабияку роль у становленні історії як самостійної дисципліни. Такою книгою був переклад з німецької праці Самуеля Пуфендорфа «Введение в историю» [36]. Про значення цієї книжки як першого посібника зі всесвітньої історії, уживаного в Російській імперії, написано чимало [22, с. 126–127; 32, с. 324–326], проте досі її не фіксували у бібліотеках викладачів нестоличних навчальних закладів. У бібліотеці Кордета зустрічаємо працю Гілмара Кураса (Hilmar Curas) «Введение в генеральную историю» [18], а також латинськомовні й перекладені російською роботи Фрейера, Буддея, Боссюе, Лакроца та ін. Кожен з цих творів та їх автор заслуговує на увагу. Наприклад, у реєстрі книг Кордета зазначена перекладена з німецької праця із всесвітньої історії Ієроніма Фрейера (Hieronymus Freyer) [51], який викладав риторіку в Галле, й став відомий завдяки працям з історії. Посібник з історії Вєсьєра де Лакроза (якого сучасники називали «Лакроцем») [6] згодом Комісія народних училищ рекомендувала як підручник з російської історії [15, с. 781]. Праця французького католицького священика Жака Боссюе (Jacques Bénigne Bossuet) «Всеобщая история», яка була широковідомою в європейських країнах, перекладена багатьма європейськими мовами і використовувалася як посібник. До речі, названі книги добре зарекомендували себе у німецьких навчальних закладах, про що свідчить їх неодноразове перевидання (посібника Кураса – 13 разів, Фрейера – 9, Пуфендорфа – 4) [45, с. 185]. Цей перелік популярних посібників у бібліотеці Лавренція Кордета доповнює і «Синопис Київський», що також перевидавався десятки разів і був у бібліотеках багатьох професорів.

Окрім цих важливих творів навчального спрямування, у книжковому зібранні Кордета бачимо й таку історичну літературу,

яка опосередковано показує персональні преференції ректора, що сягали не тільки зрозумілого для людини його статусу інтересу до церковної історії. Наприклад, в нього була книга «Annales Ecclesiastici» Баронія. У книгозбірні Кордета зустрічаємо праці античних істориків, які були популярними у XVII–XVIII ст. у західноєвропейських університетських аудиторіях. У реєстрі зазначено книги Геродота, «Житие славных в древности мужей» Плутарха, «Грецька історія» Ксенофорта, «История о Александре Великом царе македонском» Квінта Курція Руфа, праці інших римських істориків.

Аналіз всіх історичних книг, зафіксованих в реєстрі, дозволяє стверджувати, що Кордет вочевидь цікавився сучасними історичними розвідками. Передовсім це були праці з історії стародавнього світу. Наведемо кілька книг, які в свій час привернули увагу істориків, філософів та богословів. Серед таких – праці французького історика Шарля Ролена (Charles Rollin) з історії Риму та стародавньої історії [40; 41]; фундаментальна праця «История о римских императорах» його учня, професора риторики Жана Батиста Луї Крев'є [17]. Можна назвати ще й працю соратника Дідро та Руссо з написання «Енциклопедії» Луї де Жокура (Louis de Jaucourt) «Спарта» [14]. Щодо французьких просвітителів, їх праці теж були у книгозбірні, зокрема, «Опыт исторический и критический» Вольтера [10].

Чимало книг в бібліотеці Кордета засвідчує інтерес до досліджень минулого Російської імперії. Достатньо назвати такі важливі для свого часу праці, як: «Древняя российская вивлиофика» Миколая Новікова [29], «Летопись о многих мятежах и о разорении Московскаго государства» Михаїла Щербатова [55]. Вочевидь ректор цікавився сучасними науковими розвідками, що були здійснені вченими, які приїхали працювати до Петербурзької Академії наук з німецьких земель. Наприклад, у реєстрі книг зазначено дослідження історика академіка Герарда Фридриха Міллера (Gerhard Friedrich Müller) «Описание Сибирскаго царства» [26], а також «Сибирская история» Йогана Фішера (Johann Eberhard Fischer) [50], яку було написано за матеріалами, зібраними тим таки Міллером. Цей перелік доповнює дослідження академіка Петербурзької Академії наук, дослідника руських старожитностей Готліба Зігфріда Байера (Gottlieb Siegfried Bayer) «Краткое описание Азова» [3]. У цьому ряду книга соратника Міллера Федора Соїмонова [46] та Олексія Разумова «Описание земель Северной Америки» [37].

Помітне зацікавлення ректора історією європейських та сусідніх держав, а також близьких і далеких країн Сходу, ба навіть Америки. В описі книгозбірні натрапляємо на працю, що належала перу пруського короля Фридриха II [52], на книгу французького історика Верто д'Обефа (Vertot d'Aubeuf) «История о переменах, происходивших в Швеции» [5]. Примітне дослідження з історії Польщі французького письменника, засновника Нансійської академії П'єра Солиньяка [47]. Ще одне неординарне дослідження належало англійському дипломату Полю Ріко (Ricaud), який досліджував історію Туреччини (у перекладі графа П. А. Толстова) [39]. Твір високо оцінили в Європі за ґрунтовність та оригінальність [27].

Були в бібліотеці менш відомі книги, які водночас демонструють широту історичних зацікавлень Лаврентія Кордета. Це такі книги, як: «История датская» [11], хроніка «Родословная история о татарах» [1], «История о покорении Мексики» [48], книжки з історії Японії та ін.

Як бачимо, Лаврентій Кордет, знайомлячи студентів класу риторики з історією та географією, міг спиратися чи не найпоказнішу як на ті часи бібліотеку історико-географічної спрямованості. Примітно, що Кирилові Ляшевецькому належало чимало тих самих посібників та книжок, як і Кордету, а відтак, збіги в репертуарі засвідчують, що елементом професорського «стилю життя» було збирання новинок як навчальної, так і наукової історичної літератури.

Білгородський єпископ Самуїл Миславський, очевидно, знав про такі уподобання Кордета, адже з численних листів видно, що між ними були дуже довірчі стосунки. Тим-то він, коли голова «Вольного Российского собрания», куратор Московського університету І. І. Меліссіно звернувся із проханням знайти фахівця, який би переглянув і доповнив статті про Слобожанщину для географічного словника, рекомендував саме харківського ректора [25, с. 363]. Відомо, що о. Лаврентій виконав цю роботу, а 1772 р. Самуїл Миславський листовно обговорював із Кордетом перспективи його обрання у члени «Вольного Российского собрания» [35, с. 100]. Цей аспект фахової активності Лаврентія Кордета теж видається «типовим» для викладача колегіуму тих часів: мова про прагнення до літературної та видавничої діяльності. Наприклад, у 1792 р. професор богослов'я Чернігівського колегіуму Йоан Левицький уклав «Реестр князьям Черниговским», що пізніше увійшов як додаток до публікації літопису Григорія Грабянки [38, с. 329–334].

У книгозбірні Лаврентія Кордета було також чимало богословських та філософських творів (філософію він викладав упродовж 1758–1764 рр., богослов'я – у 1770–1775 рр.). «Філософський» сегмент бібліотеки вказує, що свій курс ректор провадив за вольфганським взірцем. У нього було чимало посібників Фридриха Кристіяна Баумейстера з логіки, натурфілософії та метафізики (латиною і російською мовою), праці Йогана Готліба Гайнеція (Johann Gottlieb Heinescius), декілька книжок французьких філософів-просвітників (наприклад, «Філософські листи» Вольтера), студії з «фізики», себто натурфілософії М. В. Ломоносова та ін. [докладніше про ці «відділи» бібліотеки див: 34]. Богословська частина бібліотеки також демонструє «прикладне», підручникове спрямування. Окрім рукописного курсу богослов'я Теофана Прокоповича, в ній було декілька друкованих трактатів Прокоповича та проповідей різних авторів, у тому числі найновіших – Платона Левшина, Гедеона Криновського тощо. Бачимо в реєстрі бібліотеки Кордета й низку латинськомовних, зокрема протестантських, тлумачень Святого Письма – Йогана Будде, Якоба Рамбаха.

До речі, в бібліотеці присутні і популярно-розважальне читиво, як-от: «Ежемесячные сочинения, к пользе и увеселению служащие» (перший у Російській імперії щомісячний літературний часопис, заснований Петербурзькою Академією наук); «Полезное с приятным» (видання Сухопутного шляхетського кадетського корпусу, яке містило переклади статей з іноземних часописів); декілька номерів журналів «Трудолюбивый муравей» і «Живописец»; низка творів розважально-моралізаторського змісту; книжки, адресовані молоді та жіноцтву.

Підсумовуючи огляд бібліотеки Лаврентія Кордета з перспективи ідентичності її власника, можемо з певністю ствердити, що її головним соціальним маркером була роль Учителя. На це промовисто вказує Кордетова невтомність у збиранні/закупівлі навчальних посібників та наукових праць, що цілком корелюється зі «стилем життя» університетських професорів наступного, XIX століття [8, с. 342–344]. Про це, зокрема, згадували й самі викладачі. Для прикладу, у своїй «Автобиографической записке» професор Харківського університету Миколай Еллинський описував формування своєї бібліотеки так: «...страшась быть анархонизмом по своему предмету и думая единственно о пользе слушателей моих, я не щадил издержек

на составление собственной библиотеки. Многие тысячи употребил я на это [...]» [12, с. 56].

Світський сегмент книгозбірні Лаврентія Кордета переконує, що професорський «стиль життя» людини XVIII ст. передбачав поєднання духовної місії з інтегрованою у світське середовище. Це вповні перегукується зі своєрідним характером православних колегіумів України, які сполучали в собі ознаки світського й духовного навчального закладу. Разом із тим, склад бібліотеки Кордета фіксує промовистий відхід від культурної орієнтації на Річ Посполиту, що дослідники датують серединою XVIII ст. [54, с. 129], коли в культурних пріоритетах церковної та світської української еліти виразно намітилося ототожнення себе з інтелектуальним світом Російської імперії. Оскільки власник зібрав більшість праць, перекладених російською мовою і надрукованих у 1720–1760-ті роки, можна казати про цілеспрямований підбір навчальних посібників з історії та географії. Історичні книги в бібліотеці Кордета промовисто свідчать про те, що в колегіумах впритул підійшли до того, щоби історія та географія стали окремими навчальними дисциплінами [про викладання цих дисциплін в колегіумах див.: 33, с. 119–129].

Таким чином, можемо співвіднести «стиль життя» ректора Харківського колегіуму Лаврентія Кордета зі стилем та способом життя тієї групи інтелектуалів, які професійно займалися педагогічною діяльністю. Остаточне складання цього прошарку, започаткованого ще в добу Відродження, вважають за один із найяскравіших соціокультурних феноменів епохи Просвітництва [48, с. 90]. Кордет уособлював такий тип професіоналів, які більшу частину зрілого життя присвятили викладанню в освітніх інституціях та ретельно дбали про фахове самовдосконалення, оприявлене інтересом до нагромадження власних книгозбірень.

1. [*Абу-аль-Гази*]. Родословная история о татарах, переведенная на французской язык с рукописных татарских книги сочинения Абулгачи-Баядур-хана и дополненная великим числом примечаний достоверных и любопытственных о прямом нынешнем состоянии Северных Азии с потребными географическими ландкартами, а с французского на российский в Академии наук. – СПб., [1768].
2. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отд. II (1721–1795). – К., 1907. – Т. 4.
3. *Байер Г.* Краткое описание всех случаев касающихся до Азова от создания сего города до возвращения онаго под Российскую державу / переведено с немецк. языка чрез И. К. Тауберта. – СПб., 1768.
4. *Варениус Б.* География генеральная: Небесныи и земноводныи круги купно с их свойства и действы, в трех книгах описующая / преведена с латинск. языка. – [М.], 1718.
5. [*Верто д'Обеф Р.*]. История о переменах, происходивших в Швеции в разсуждении веры и правления, сочиненная аббатом Вертогом, Королевской Французской Академии надписей и словесных наук членом, а с французского языка на российской переведенная артиллерии капитаном Яковом Козельским. – СПб., 1764–1765.
6. *Весьер де Лакроз.* Краткая всеобщая история г. Ла Кроца / переведенная с французск. языка на российский с прибавлением вкратце российской, шведской, датской и голштинской истории и умноженная хронологическим повторением. – СПб., 1766.
7. *Винсгейм Х.* Атлас сочиненный к пользе и употреблению юношества и всех читателей Ведомостей и исторических книг. – СПб., 1737.
8. *Вишленкова Е. А., Мальшева С. Ю., Сальникова А. А.* Terra Universitatis: Два века университетской культуры в Казани. – Казань, 2005.
9. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури НАН України. – Ф. 20. – Спр. 13. – Арк. 230–298 зв.
10. *Вольтер.* Опыт исторический и критический о разгласиях церквей в Польше / с французск. переведен В[асилием] Т[редиаковским]. – СПб., 1768.
11. [*Голберг*]. История датская, сочиненная г. Голбергом, которую сократил и приписал к ней свои примечания артиллерии капитан Яков Козельской. – СПб., 1765–1766.

12. *Еллинский Н. И.* Автобиографическая записка // Харківський університет XIX – початку XX ст. у спогадах його викладачів і вихованців. – Харків, 2008. – Т. 1.
13. *Есаков В. А.* География в Московском университете: очерки организации, преподавания, развития географической мысли (до 1917 г.). – М., 1983.
14. *Жокур Л.* Спарта. – [Спб.]. [1769].
15. *Знаменский П.* Духовные школы в России до реформы 1808 года. – Казань, 1881.
16. *Кагамлик С.* Інтелектуальне середовище могилянців у Києво-Печерській лаврі (XVIII ст.) // Київська Академія. – 2006. – Вип. 2–3.
17. *Кревьё Ж.* История о римских императорах с Августа по Константина / сочиненная г. Кревиером, учеником Ролленевым, и самим заслуженным профессором красноречия. – СПб., 1767–1769. – Т. 1–4.
18. *Курас Г.* Введение в генеральную историю / на рос. язык переведено канцелярии Академии наук секретарем С. Волчковым. – СПб., 1747.
19. Лаврентий (Кордет) // Русский биографический словарь. – СПб., 1914. – Т. 10 (Лабзина–Ляшенко).
20. *Лебедев Д. М.* География в России петровского времени. – М.; Л., 1950.
21. *Лукичева Э. В.* Федор Поликарпов – переводчик «Географии генеральной» Бернарда Варения // XVIII век. Сборник 9: Проблемы литературного развития России в первой трети XVIII века. – Ленинград, 1974.
22. *Мальшева Н. И.* Политико-правовое наследие Самуила Пуфендорфа // Известия высших учебных заведений: Правоведение. – 1999. – № 1.
23. *Маркович Я. А.* Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717–1767 гг.). – К., 1893. – Ч. 1 (1717–1725 гг.).
24. *Маслов С. И.* Библиотека Стефана Яворского. – К., 1914.
25. Материалы для истории Курской епархии // Курские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. – 1891. – № 20.
26. *Миллер Г.* Описание Сибирскаго царства и всех произшедших в нем дел: От начала а особливо от покорения его Российской державе по сии времена. – СПб., 1750.

27. Николаев С. И. Толстой Петр Андреевич // Словарь русских писателей XVIII века. – СПб., 2010. – Вып. 3.
28. Ніженець А. М. На зламі двох світів : Розвідка про Г. С. Сковороду і Харківський колегіум. – Харків, 1970.
29. Новиков Н. И. Древняя российская вивлиофика, или Собрание разных древних сочинений, яко то: российские посольства в другия государства, редкия грамоты, описания свадебных обрядов и других исторических и географических достопамятностей, и многия сочинения древних российских стихотворцев. – СПб., 1773–1775. http://aleph.rsl.ru/F/4D1XCF6V2AV3NEUE3M2EED95787SQAIE5D4HK6SMQR5Q48D29K-13956?&func=item-lobal&doc_library=RSL01&doc_number=003340422&year=&volume=&sub_library=
30. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода [далі – ОДД]. – СПб., 1903. – Т. 11 (1731).
31. ОДД. – СПб., 1912. – Т. 34 (1754 г.).
32. Пекарский П. Наука и литература в России при Петре Великом. Т. 1. – СПб., 1862.
33. Посохова Л. Ю. На перехресті культур, традицій, епох: православні колегіуми України наприкінці XVII – на початку XIX ст. – Харків, 2011.
34. Посохова Л. Ю. Речі та час ректора Харківського колегіуму Лаврентія Кордета // Київська Академія. – 2013. – Вип. 11.
35. Преосвященный Самуил, епископ Белогородский. Его письма к архимандриту Лаврентию (1770–1774) // Курские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. – 1888. – № 5.
36. Пуфендорф С. Введение в историю знатнейших европейских государств с примечаниями и политическими разсуждениями / переведена с нем. Б. Волковым. – СПб., 1767.
37. Разумов А. М. Описание земель Северной Америки и тамошних природных жителей. – СПб., 1765.
38. Реестр князьям Черниговским // Летопись гадячского полковника Григория Грабянки. – К., 1853.
39. Рикот П. Монархия Турецкая / Описанная чрез Рикота бывшего аглинскаго секретаря посольства при Оттоманской Порте. – СПб., 1741.

40. *Роллен Ш.* Древняя история об египтянах о карфагенянах об ассирианах о вавилонянах о мидянах, персах о македонянах и о греках. – СПб., 1749–1762. – Т. 1–10.
41. *Роллен Ш.* Римская история: От создания Рима до битвы Актийския тоесть по окончание Республики. – СПб., 1761–1767. – Т. 1–4.
42. Российский государственный исторический архив (г. Санкт-Петербург). – Ф. 796. – Оп. 67. – Д. 572. – Л. 1–14 об.
43. *Серебренников В.* Киевская академия с половины XVIII века до преобразования ее в 1819 году. – К., 1897.
44. *Сковорода Г. С.* Лист до Юва Базилевича, 18 квітня 1765 р. // Сковорода Г. С. Повне зібрання творів. – К., 1973. – Т. 2.
45. *Смагина Г. И.* Немецкие учебники по всеобщей истории в российской школе XVIII в. // Немцы в России: российско-немецкий диалог : сб. статей / отв. ред. Г. И. Смагина. – СПб., 2001.
46. *Соймонов Ф. И.* О торгах за Каспийское море древних средних и новейших времен. – М., 1765.
47. *Солиньяк П.* История польская / сочинения г. Солиньяка, тайнаго секретаря его величества короля польскаго и герцога лотарингскаго. – СПб., 1766. – Т. 1–2.
48. [*Солис-и-Рибаденейра А.*] Антона Солиса История о покорении Мексика / переведена с немецк. языка Академии наук переводчиком Васильем Лебедевым. – СПб., 1765.
49. *Трофимова В. С.* «Республика учености»: идея, идеал и виртуальное сообщество европейских интеллектуалов XV–XVIII веков // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. – М., 2007. – Вып. 20.
50. [*Фишер И. Э.*]. Сибирская история с самага открытия Сибири до завоевания сей земли российским оружием, сочиненная на немецком языке и в Собрании Академическом читанная членом Санкт-Петербургской Академии наук и профессором древностей и истории, также членом Исторического Геттингскаго собрания Иоганном Ебергардом Фишером. – СПб., 1774.
51. *Фрейер И.* Краткая всеобщая история, с продолжением оной до самых нынешних времен и присовокуплением к ней российской истории: для употребления учащагося юношества с немецкаго на российской язык переведена, исправлена и умножена при Императорском Московском университете. – [М.], 1769.
52. *Фридрих II.* История бранденбургская / сочинения е. в. нынешняго государя короля прусскаго, Фридриха Второго. – [М.], 1770.

53. *Хижняк З. І., Усікова А. О.* Кордет, чернече імя Лаврентій // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст. : енцикл. вид. – К., 2001.
54. *Шевченко І.* Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / авторизований переклад з англ. М. Габлевич. – Львів, 2001.
55. *Щербатов М. М.* Летопись о многих мятежах и о разорении Московского государства от внутренних и внешних неприятелей и от прочих тогдашних времен многих случаев, по преставлении царя Ивана Васильевича; а паче о межгосударствовании по кончине царя Феодора Иоанновича, и о учиненном исправлении книг в царствовании благоверного государя царя Алексея Михайловича в 7163/1655 году. – СПб., 1771.

Посохова Л. Ю. Книги по истории в личной библиотеке харьковского интеллектуала XVIII в.

На основе обнаруженных автором статьи реестров реконструируется «исторический отдел» личной библиотеки ректора Харьковского коллегиума Лаврентия Кордета. Делается вывод, что он олицетворял тип преподавателей-профессионалов, которые большую часть своей жизни посвятили преподаванию и тщательно заботились о профессиональном самосовершенствовании, что выражается в интересе к составлению личных библиотек. Состав этой библиотеки убеждает, что в 1760–1770-е годы в православных коллегиумах Украины подошли к осознанию того, что история и география являются отдельными учебными дисциплинами.

Ключевые слова: православные коллегиумы, личные библиотеки, преподавание истории.

Posokhova L. Yu. History books in 18th century Kharkiv intellectual' personal library.

The “historical section” of personal library of Kharkiv Collegium rector Lawrence Kordet is reconstructed based on the detected registers. It is concluded that he personified the type of professional teachers, who spent most of their life dedicated to teaching and carefully cared for professional self-improvement, which is reflected in the interest of compiling personal libraries. The structure of the library shows that in the 1760–1770-ies in Ukraine Orthodox Colleges came to the realization that history and geography are separate academic disciplines.

Keywords: Orthodox colleges, personal libraries, teaching of history.